

Wycieczka „Powstania Śląskie – trudna historia regionu”

Trasa: Niwki – Opole – Góra Św. Anny – Świętochłowice – Katowice – Niwki

Program wycieczki:

ok. godz. 8.30: wyjazd z Niwek

godz. 8.30 – 8.50: przejazd do Opola

godz. 8.50 – 9.30: Plac Wolności: miejsce nieistniejącego budynku Rejencji Opolskiej - siedziby Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku oraz Pomnik „Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego”

godz. 9.20 – 10.00: przejazd na Górę Św. Anny

godz. 10.00 – 12.00: Muzeum Czynu Powstańczego, Pomnik Czynu Powstańczego i Amfiteatr

godz. 12.00 – 13.00: przejazd do Świętochłowic

godz. 13.00 – 15.00: zwiedzanie Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach;

godz. 15.00 – 15.20: przejazd do Katowic

godz. 15.20 – 15.50: pomnik Powstańców Śląskich w Katowicach

godz. 15.50 – 17.10: powrót do Niwek

ok. godz. 17.10: przyjazd do Niwek i zakończenie wycieczki

Dawny Budynek Rejencji Opolskiej – został zaprojektowany przez sławnego architekta Karla Friedricha Schinkla (wiele obiektów jego autorstwa do dzisiaj można podziwiać na Śląsku) i wybudowany w latach 1830-1833. Budynek został zniszczony w 1945 roku i ostatecznie rozebrany w 1955 roku. Dzisiaj w tym miejscu działa fontanna na Placu Wolności, a mur oporowy z balustradą stanowi podstawę dawnej ściany frontowej tego monumentalnego budynku. Budynek Rejencji Opolskiej jest jednak istotny z powodu tego, iż w latach 1920-1922 działała w jego murach „Międzysojusznicza Komisja Rządowa i Plebiscytowa” na Górnym Śląsku. Miasto Opole było główną jej siedzibą. Komisja powstała na bazie ustaleń Traktatu Wersalskiego, który wszedł w życie 10 stycznia 1920 roku i odrębnej umowy francusko-niemieckiej w celu przeprowadzenia plebiscytu na Górnym Śląsku oraz zastąpienia władzy niemieckiej sprawowanej na obszarze Górnego Śląska. Chodziło głównie o to, aby zadbać o bezpieczne i bezstronne przeprowadzenie plebiscytu. W jej skład wchodził przedstawiciel Francji, Włoch i Wielkiej Brytanii, a przewodniczącym

został francuz – generał Henri Le Rond. W celu pilnowania porządku i bezpieczeństwa w Opolu jak i na całym obszarze plebiscytowym stacjonowały wojska okupacyjne. Tworzyły je kontyngenty: francuski (najlicniejszy), włoski i brytyjski. Do maja 1920 roku wojska te liczyły 10 300 żołnierzy, z czego Francuzów było aż 7650. W Opolu przy siedzibie Komisji działał także Sąd Najwyższy, Sąd Specjalny oraz Rada Przyboczna – jako reprezentacja ludności śląskiej. Przy Międzysojuszniczej Komisji akredytowano przedstawicieli innych państw, w tym: Polski, Niemiec, Czechosłowacji i Watykanu (do grudnia 1920 roku Achille Ratti, późniejszy Papież Pius XI). Opole w tym czasie było jednym z centrów gdzie zapadały najważniejsze decyzje i rozgrywała się przyszłość całego Górnego Śląska. Sama Komisja zakończyła działalność w dniu 10 lipca 1922 roku, już powstaniach śląskich, po zakończonym plebiscycie na Górnym Śląsku i ustaleniu przebiegu granicy państwowej pomiędzy Polską i Niemcami. Dzisiaj na Placu Wolności w Opolu można oglądać tablicę pamiątkową poświęconą działalności w tym miejscu „Międzysojuszniczej Komisji Rządowej i Plebiscytowej” na Górnym Śląsku na czele z jej Przewodniczącym – Henri Le Rondem, którego określono mianem „Prawdziwego Przyjaciela Polaków”.

Budynek Rejencji Opolskiej, źródło: Nowa Trybuna Opolska

Pomnik „Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego” – odsłonięty w maju 1970 roku na Placu Wolności w Opolu w 25. rocznicę zakończenia II wojny światowej. Przedstawia Nike z rozpostartymi skrzydłami na turze (dlatego pomnik potocznie nazywany jest „Babą na byku”). Monumentalny pomnik wykonany został ze stali i betonu oraz pokryty brązem. Przy pomniku odbywają się obchody najważniejszych świąt państwowych, a przez lata czczone były ważne rocznice i wydarzenia, w tym rocznice wybuchu Powstań Śląskich. W 2011 roku przy pomniku została zamontowana tablica

upamiętniająca kadetów lwowskich poległych podczas III powstania śląskiego. W latach 70-tych XX wieku w słynnych Zakładach „Porcelit” w Tułowicach niedaleko Opola, produkowano figurki porcelanowe – w formie wiernej kopii pomnika „Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego”. Z przekazów wiemy, że prawdopodobnie były one wręczane także z odpowiednią adnotacją zasłużonym osobom z okazji wybuchu Powstań Śląskich.

Zdjęcie: Pomnik „Bojownikom o polskość Śląska Opolskiego”, źródło: Wikipedia.

Muzeum Czynu Powstańczego na Górze Św. Anny – idea powstania Muzeum narodziła się w trakcie obchodów 40. rocznicy wybuchu III Powstania Śląskiego na Górze Św. Anny. Już w 1964 roku Muzeum Czynu Powstańczego zostało uruchomione w starym budynku szkoły w Leśnicy, w którym funkcjonowało przez pewien czas w trakcie III powstania śląskiego dowództwo Katowickiego Pułku Powstańczego im. Józefa Piłsudskiego. Dopiero w 1980 roku Muzeum zostało przeniesione do budynku gdzie znajduje się jego obecna siedziba. Co ciekawe w tym budynku w latach 1936-1939 funkcjonował „Dom Polski”, prowadzony przez I Dzielnicę Związku Polaków w Niemczech. W czasach II wojny światowej w tym miejscu działała komendantura obozu pracy dla Żydów. Zbiory Muzeum liczą ok. 2,5 tysiąca eksponatów i dotyczą w znakomitej większości powstań śląskich i plebiscytu na Górnym

Śląsku, a poza tym historii klasztoru i kalwarii na Górze Św. Anny oraz działalności Związku Polaków w Niemczech i Związku Harcerstwa Polskiego w Niemczech. Organizowane są również lekcje muzealne. Ekspozycje muzealne są przygotowane w bardziej tradycyjnej i już mniej atrakcyjnej formie, jak na standardy XXI wieku. Nowe, działające od kilku lat siostrzane Muzeum w Świętochłowicach jest o wiele bardziej nowoczesne i multimedialne. Ciekawymi jednak elementami Muzeum Czynu Powstańczego są: „Panorama Powstań Śląskich”, której częścią jest spektakl typu „światło i dźwięk”, oryginalne pamiątki po uczestnikach powstań, sztandary bojowe, czy oryginalne rozkazy powstańcze. Natomiast największą atrakcją jest replika samochodu pancernego „Korfanty”, który wspierał w czasie III powstania śląskiego walki powstańców między innymi w rejonie Góry Św. Anny i Kędzierzyna. Muzeum Czynu Powstańczego jest częścią Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu.

Muzeum Czynu Powstańczego w Górze Św. Anny. Źródło: visitopolskie.pl.

Więcej informacji: <http://muzeum.opole.pl/o-muzeum/muzeum-czynu-powstanczego/>

Ważne informacje:

- adres MCP: ul. Leśnicka 28, 47-154 Góra Św. Anny,
- cennik biletów: normalny – 6 zł, ulgowy – 4 zł;
- w czwartki wstęp bezpłatny;
- Muzeum jest czynne od wtorku do niedzieli w godz. 9.00-12.00 oraz 13.00-16.00;
- Muzeum jest nieczynne w poniedziałki i ostatnią niedzielę miesiąca;
- przed planowaniem przyjazdu warto skontaktować się z Muzeum, aby potwierdzić godziny otwarcia i ceny biletów. Kontakt: oddzial@muzeum.opole.pl, tel. 77 46 15 466;
- certyfikowany Punkt Informacji Turystycznej na Górze Św. Anny: ul. Leśnicka 10, 47-150 Góra Św. Anny, tel. 77 402 65 58 lub 77 461 53 91, turystyka@lesnica.pl (czynne od wtorku do piątku w godz. 8.00-16.00, w sezonie letnim także w sobotę i niedzielę w godz. 8.00-16.00, w poniedziałki nieczynne).

Pomnik Czynu Powstańczego na Górze Św. Anny i Amfiteatr – Amfiteatr wraz z Mauzoleum ku czci poległych 51 Niemców w III Powstaniu Śląskim wybudowano w 1938 roku. Miejsce w którym chciano uczcić poległych żołnierzy Freikorpsu było dla Niemców symboliczne, ponieważ nie tylko było to miejsce wielkiej bitwy, ale także najwyższe wzniesienie wschodnich krańców państwa niemieckiego na Śląsku. Pobliski klasztor był z kolei miejscem odbywania pielgrzymek przez tysiące Ślązaków. Same prace na terenie byłego kamieniołomu rozpoczęto już w 1934 roku, były one prowadzone z ogromnym rozmachem, zatrudniono najlepszych projektantów. Ostatecznie oddany do użytku Amfiteatr dysponował aż 7 tysiącami miejsc siedzących i 20 tysiącami miejsc stojących. W razie potrzeby pojemność obiektów można było zwiększyć nawet do 50 tysięcy miejsc. Mauzoleum będące częścią Amfiteatru miało być miejscem oddania hołdu niemieckim bohaterom walczącym o przynależność Śląska do Niemiec, miało podkreślać niemieckość tych ziem. Centralnym punktem wnętrza Mauzoleum była 14-metrowa rzeźba umierającego niemieckiego wojownika, a obok ustawione zostały sarkofagi z prochami żołnierzy Freikorpsu. Od 1938 roku w Amfiteatrze odbywały się wielkie imprezy i wiece nazistowskie.

Po zakończeniu II wojnie światowej i po włączeniu całego obszaru Górnego Śląska do Polski, jeszcze w 1945 roku wysadzono w powietrze niemieckie Mauzoleum. Jednocześnie natychmiast postanowiono o budowie w tym miejscu pomnika upamiętniającego powstańców śląskich. Do budowy pomnika według projektu Xawerego Dunikowskiego przystąpiono w 1948 roku, a sama budowa trwała aż 7 lat. W 1955 roku dokonano uroczystego otwarcia pomnika, na którym pokazano sceny walk o polskość Śląska na przestrzeni dziejów. W okresie PRL miejsce to było świadkiem wielkich uroczystości ku czci powstańców śląskich. Po upadku komunizmu charakter organizowanych wydarzeń uległ zmianie, kładąc nacisk na potrzebę pojednania polsko-niemieckiego i ukazania również Powstań Śląskich w kontekście wojny domowej na Śląsku (walczyli przeciwko sobie Ślązacy). Szczególnie aktywne na tym polu są środowiska Mniejszości Niemieckiej oraz organizacje związane ruchami na rzecz autonomii Śląska. Inne środowiska, poparte opinią Ryszarda Kaczmarka - znawcy historii Górnego Śląska, mówią wprost o tym, że powstania śląskie były niewypowiedzianą wojną Polski z Niemcami („nieznana wojna polsko-niemiecka”). Na przykładzie tego miejsca – Amfiteatru na Górze Św. Anny, jak nigdzie indziej, widać dokładnie jak 2 reżimy: nazistowski i komunistyczny starały się wykorzystywać Powstania Śląskie do celów propagandowych, w tym budowania postaw patriotycznych i utrwalania wrogości do drugiej strony. Niestety zarówno Amfiteatr, jak i Pomnik Czynu Powstańczego w chwili obecnej znajdują się w katastrofalnym stanie technicznym, co z pewnością nie

przynosi chwały państwu polskiemu w perspektywie uczczenia obchodów 100. Rocznicy III powstania śląskiego.

Amfiteatr i Pomnik Czynu Powstańczego w Górze Św. Anny. Źródło: visitopolskie.pl.

Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach – nowoczesny i multimedialny obiekt, który powstał w 2014 roku w ponad stuletnim, zabytkowym budynku, zgodnie z najnowszymi trendami muzealnictwa. Budynek w 1907 roku został wybudowany na zlecenie śląskiego potentata przemysłowego – Księcia Donnersmarcka, a na przestrzeni lat mieli tu swoją siedzibę: Urząd Gminy, Schutzpolizei, milicja i policja. Przemierzając przez wszystkie 4 piętra muzeum, można przenieść się do realiów życia Świętochłowic i Górnego Śląska na początku XX wieku. Głównym elementem całej ekspozycji jest film o Powstaniach Śląskich, podzielony na akty, z których każdy wyświetlany jest w innym pomieszczeniu. Prowadzeni przez narratora, mamy możliwość przeniesienia się niejako w czasie i znalezienia się w samym środku najważniejszych dla Śląska wydarzeń z lat 1919-1921. Dodatkowo możemy skorzystać z multimediiów w postaci kina, plansz, aplikacji, interaktywnych prezentacji, ścieżki edukacyjnej dla dzieci, a także wziąć udział w interaktywnych zabawach dla dzieci. Organizowane są także lekcje muzealne. Zupełnie niesamowitym miejscem w Muzeum jest „Wirtualny Pomnik”. Na jednym z poziomów na ścianie wyświetlane są nazwiska powstańców śląskich. W ten sposób każdy może odszukać interesującą go osobę – uczestnika Powstań Śląskich. Co ciekawe każdy ma możliwość także zawnioskowania o wpisanie Powstańcy na tę listę. Jednak zgłoszenie trzeba poprzeć wiarygodnymi danymi, które potem są weryfikowane. W ten sposób tworzona jest swoista izba pamięci. Na miejscu działa także gastronomia. Muzeum za swoją działalność otrzymało wiele nagród i wyróżnień. Zaletą tej

placówki jest jej oferta, w tym nowoczesny i bardzo przystępny dla każdej grupy wiekowej sposób przekazania wiedzy o Powstaniach Śląskich.

Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach, źródło: Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach

Więcej informacji: <https://www.muzeumpowstanslaskich.pl/>

Ważne informacje:

- adres MPSL: ul. Wiktora Polaka 1, 41-600 Świętochłowice,
- cennik biletów: normalny – 10 zł, ulgowy – 6 zł, bilet rodzinny – 20 zł, bilet grupowy (od 10 osób) – 5 zł;
- w niedzielę wstęp bezpłatny;
- Muzeum jest czynne w poniedziałek, wtorek, środę i piątek w godz. 10.00-17.00, w czwartek w godz. 12.00-18.00 oraz w niedzielę w godz. 12.00-17.00;
- Muzeum jest nieczynne w soboty;
- przed planowaniem przyjazdu warto skontaktować się z Muzeum, aby potwierdzić godziny otwarcia i ceny biletów. Kontakt: biuro@mpsl.pl, tel. 32 245 23 88 w.100.

Pomnik Powstańców Śląskich w Katowicach – kamień węgielny pod budowę pomnika wmurowano w maju 1966 roku, podczas obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. Otwarcia pomnika dokonano już rok później, w rocznicę wybuchu II wojny światowej – 1 września 1967 roku, w obecności powstańców i wdów po powstańcach śląskich. Pomnik ma stalową konstrukcję i składa się z 3 części – orlich skrzydeł, które symbolizują każde z trzech powstań. Dodatkowo na pionowej skarpie widnieją nazwy miejscowości – pól bitewnych. Pomnik został symbolicznie ufundowany przez społeczeństwo Warszawy dla mieszkańców Górnego Śląska. Jest to

największy monument w Polsce, wybudowany ku czci Powstańców Śląskich. Znajduje się w pobliżu popularnego „Spodka”. Obecnie odbywają się przy nim uroczystości związane z rocznicami wybuchu Powstań Śląskich.

Zdjęcie: Pomnik Powstańców Śląskich w Katowicach, źródło: fotoomnia.com

Autor: Piotr Mielec

Bibliografia:

- *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu.*, J.Bahlcke, D.Gawrecki, R.Kaczmarek (red.), Gliwice 2011,
- *Powstania Śląskie 1919 – 1920 – 1921.*, R.Kaczmarek, Warszawa 2019,
- *Hej, Ślązacy naprzód marsz... Powstania Śląskie 1919, 1920, 1921 na fotografiach.*, W.Iwaszkiewicz, M.Lis, U.Zająchkowska, Opole 2011.

Internet:

- <https://www.muzeumpowstanslaskich.pl/>
- <http://muzeum.opole.pl/o-muzeum/muzeum-czynu-powstanczego/>
- <http://silesia.arcaion.pl/artykuly/historia-slaska/budynek-urzedu-rejencji-opolskiej/>
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Pomnik_i_amfiteatr_na_G%C3%B3rze_%C5%9Awi%C4%99tej_Anny
- <http://goraswanny.pl/amfiteatr-skalny-gora-sw-anny/>
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Pomnik_Powsta%C5%84c%C3%B3w_%C5%9A%C4%85skich
- <https://dziennikzachodni.pl/znacie-historie-pomnika-powstancow-slaskich-w-katowicach/ar/397487>